

Finnmark er snøuglas rike

av Ingar Jostein Øien¹, Tomas Aarvak¹, Karl-Otto Jacobsen² & Roar Solheim³

¹Norsk Ornitologisk Forening, ²Norsk Institutt for Naturforskning, ³Agder Naturmuseum

Snøugla står høyt på lista over fuglearter som fugle- og naturinteresserte håper på å få oppleve i norsk natur. I forrige århundre, fram til midten av 1970-tallet, kunne dette oppnås ved å besøke hekkeområdene på Hardangervidda i Sør-Norge hvor et titalls par snøugler (opptil 12 par på det meste) hekket regelmessig i takt med smånagertoppene omtrent hvert fjerde år.

Etter at snøuglene forlot Hardangervidda (Solheim 2004) og i perioden som fulgte fram til nå, har det ikke vært mange forunt å få stifte bekjentskap med snøugla i sitt rette element i Norge. I 2005 startet det norske snøugleprosjektet opp som et samarbeid mellom NOF, NINA og Agder Naturmuseum. I de påfølgende årene har prosjektets virksomhet medført at kunnskapen om snøugla både i Norge og i nabolandene har tatt et langt skritt framover. Det viser seg med all tydelighet at det nå er i Nord-Norge det er størst sannsynlighet for at snøugla skal gå til hekking i et godt smånagerår, - ikke minst i Finnmark.

Snøugla er en stor "rovfugl" med kraftige klør, og utenfor hekkesesongen livnærer den seg i stor grad av mellomstore fugler som ryper og sjøfugler. Likevel går den ikke til hekking uten at det er en høy tetthet av smånagere i et aktuelt fjellområde. På Grønland er det vist at det må være en tetthet på minst 2 lemen per hektar for at snøuglene skal kunne hekke (100x100 meter) (Gilg mfl. 2003). Dette henger muligens sammen med snøuglenes sosiale liv. Når det først hekker snøugler i et fjellområde, er det vanlig at flere par hekker innenfor et avgrenset område, og territoriene er ofte temmelig små. I Finnmark har vi sett at territoriene vanligvis er mellom 2 og 4 km². Det er ikke uvanlig med polygyni (at en hann har flere hunner), og det forekommer også at flere hanner er fedre til ungene i ett og samme kull. Det kan

Snøugla har teleskopisk syn og har en ekstrem tilpasning til å kunne se bla. smånagere i aktivitet på mange kilometers avstand. Ulempen er at den innenfor to meters synsvidde ikke kan fokusere skarpt. Foto: Ingar J. Øien.

virke som om slike gruppehekkinger ofte består av 10-20 par, og da er det viktig at det er god næringstilgang i hekkeområdet.

Som mange andre predatorer på smånagere, responderer snøugla med å legge flere egg når næringsforholdene ligger til rette for det. Det er flere ganger registrert at snøugla kan legge helt opp til 14 egg. I monografien om snøugla «The Snowy Owl» gjennomgikk forfatterne Potapov & Sale (2012) et stort antall publiserte kilder og fant at gjennomsnittlig kullstørrelse for 257

kull var på 7,0 lagte egg. De største kullene vi har funnet i Finnmark og Norge, har inneholdt 10 egg.

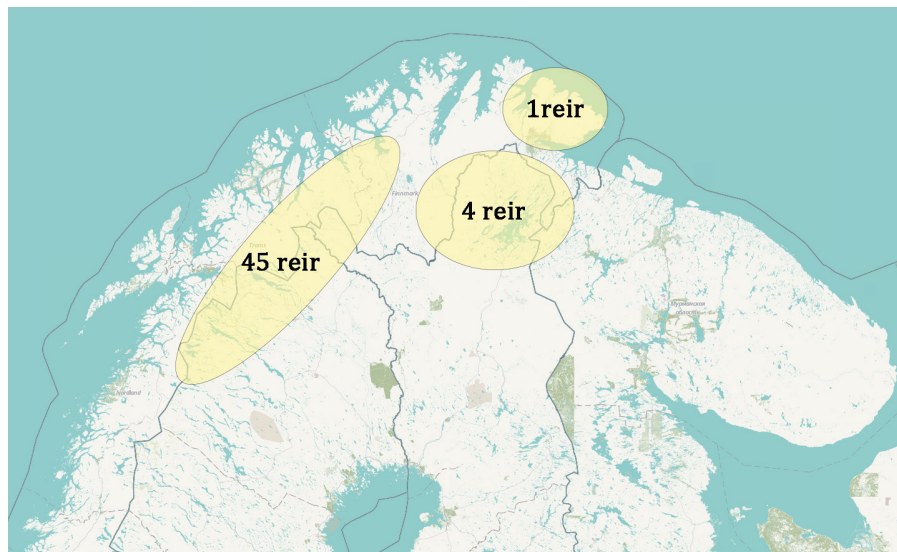
Snøuglene i Nord-Norge i 2015
Både i nordlige deler av Nordland, i indre Troms og flere steder i Finnmark var det gode forekomster av smånagere i 2015. Allerede i mai ble det regelmessig observert snøugler i et veinært område i Finnmark, og mange ornitologer tok turen dit og fikk studert snøuglene godt fra veien med teleskop uten å forstyrre dem. I dette området oppholdt det seg minst ni individer gjennom det meste av mai

og juni, men i begynnelsen av juli var området sannsynligvis nesten tomt for snøugler, og det ble ikke påvist hekking av snøugle der.

På bakgrunn av disse opplysningene, og rapporter om gode lemenforekomster andre steder gjennomførte vi en grundig kartlegging av flere mulige hekkeområder for snøugle i Nordland, Troms og Finnmark både fra lufta og fra bakken i løpet av juni 2015. Til sammen ble det påvist 23 hekkende par i Norge i 2015 fordelt på åtte kommuner (se kart). Ulikt de to forrige hekkeårene for snøugle (i 2007 og 2011), hvor de fleste hekkefunnene var i Finnmark, var det denne gangen flest hekkefunn i Troms. I tillegg til de 23 hekkingene i Nord-Norge, ble det i løpet av sommeren 2015 også dokumentert 23 hekkende par i Sverige og 4 i Finland. Samlet i Fennoskandia var hekkeforekomstene i 2015 på samme nivå som ved forrige smånagertoppår i 2011, men da var hovedtyngden av hekkingene i Norge (Jacobsen mfl. 2012, 2014). Det er imidlertid sannsynlig at flere par enn dette hekket i 2015, etter som det ble registrert snøuglepar både i Norge, Sverige og Finland hvor selve reiret ikke ble lokalisert.

Variierende hekkesuksess

Snøugleprosjektet gjennomførte feltarbeid i flere hekkeområder for snøugle i Troms og Finnmark i 2015, og under dette arbeidet samlet vi

Geografisk fordeling av hekkefunn av snøugle i Fennoskandia i 2015. I tillegg er det sannsynlig at det hekket ytterligere 10-15 par men som ikke ble verifiserte.

inn data på flere interessante aspekter ved snøuglenes hekkebiologi. I reirene vi besøkte i Nord-Norge dette året var gjennomsnittlig kullstørrelse på 5,7 noe som er temmelig likt med de to foregående hekkeårene i Finnmark (2007 og 2011) med hhv. 6,0 og 5,8. En av de hekkende snøuglehunnene var ettåring (2K), mens i ett av parene var begge fuglene i kategorien 2K/3K (ett- eller toåring). De øvrige individene var gamle fugler som var minst 5 år.

Det er ikke uvanlig at lemenbestanden bryter sammen midt på sommeren, som er den mest kritiske

perioden for snøuglene. I 2015 opplevde vi at lemenbestanden kollapset i et av hekkeområdene vi arbeidet i. Ved enkelte av reirene der klarte ikke hannen å finne byttedyr på flere døgn. Hunnen måtte derfor selv ut for å jakte i den mest kritiske fasen av hekkingen – mens eggene var under klekking. Ved andre snøugleterritorier i samme område så det ut til at det fortsatt var nok smånagere til at i det minste noen unger kom på vingene. Ved disse reirene fant vi i månedsskiftet juni-juli et godt utvalg av fuglelfjær (særlig fra vadefugler som boltit og heilo), så disse snøugleparene kom seg kanskje over kneika ved å jakte på fugler i tillegg. Snøugleparenes hekkesuksess var derfor varierende, og noen par mislyktes med hekkingen. Vi kjenner til at hekkingen ble oppgitt ved to av reirene i dette hekkeområdet, men både telemetridata fra satellittsendere på de andre hunnene og senere kontroll av området, tyder på at det var vellykket ungeproduksjon ved de øvrige seks reirene i dette området.

Snøuglehunn på reir i 2015 fotografert fra helikopter. Foto: Tomas Aarvak

I Norrbotten i Sverige var det fortsatt bra med lemen i midten av juli 2015. Våre svenske kollegaer kontrollerte imidlertid 15 territorier så sent som i slutten av august. De fant da noen få unger, og bare et fåtall voksne fugler

på dette tidspunktet. Ut fra dette kom de til den konklusjonen at snøuglene på svensk side må ha hatt svært lav ungeproduksjon i 2015 (Tyrén 2015, Lind & Hägerroth 2015).

Snøuglene drar østover

Som ved de tidligere hekkeårene for snøugle (i 2007 og 2011) gjennomførte vi også i 2015 fangst av noen av de hekkende snøuglene. Til sammen sju hunner fra to separate hekkeområder ble utstyrt med satellittsendere denne sesongen. Som nevnt var det et lokalt sammenbrudd i lemenbestanden i enkelte territorier i det ene hekkeområdet, og her ble hekkingen oppgitt ved to av reirene som hadde instrumenterte hunner. Telemetri-dataene viser at hunnene ved disse to reirene hadde forlatt hekkeområdet allerede i midten av juli, kort tid etter at ungene hadde sultet i hjel. De øvrige fem hunnene som hadde satellittsender befant seg i hekkeområdene hele sommeren, og vi antar at de hadde vellykket ungeproduksjon.

Finnmark er det fylket i Norge hvor det er størst sannsynlighet for å treffe på snøugler både i og utenfor hekkeårene. Flere av de 22 snøuglene som prosjektet siden 2007 har utstyrt med satellittsendere i Nord-Norge (de fleste i Finnmark) har tilbrakt store deler av året, også utenfor hekkeseongen, i dette fylket. Selv om vi vet at det overvintrer en del snøugler også i Finnmark, så har de fleste av våre snøugler med satellittsendere satt kursen østover etter at hekkingen er over. Slik var det også med de sju hunnene i 2015. Tre av hunnene fikk batterisendere som gir signaler gjennom hele året også i nordområdene. De beveget seg østover til Nordvest-Russland i løpet av sommeren og høsten 2015. De har tilbrakt vinteren 2015/2016 på Kolahalvøya og i Nenetsk. De fire hunnene med solcelledrevne GPS-sendere holdt seg i hekkeområdene fram til senderne som forventet gikk i dvalemodus for vinteren pga. redusert lysintensitet.

Snøuglene benytter mange av fjellområdene i Finnmark utenom hekke-

tida, også i områder hvor det ikke er egnet hekkehabitat. Når snøuglene jakter aktivt sitter de som regel på et av de høyeste punktene i terrenget. Både lokale og tilreisende fuglekikkere som ønsker å oppleve snøugla i Finnmark anbefales å bruke øyne og kikkert godt og speide på de høyeste punktene langs veiene på de mange fjellovergangene i fylket. Det er nemlig en liten, men reell sjanse for at man blir belønnet med å få se en jaktende snøugle - uansett årstid!

Litteratur

- Gilg, O., Hanski, I. & Sittler, B. 2003. Cyclic dynamics in a simple vertebrate predator prey community. *Science* 302: 866-868.
- Jacobsen, K.-O. Øien, I.J., Solheim, R. & Aarvak, T. 2012. Det store snøugleåret 2011. *Vår Fuglefauna* 35: 8-15.
- Jacobsen, K.-O., Øien, I.J. Solheim, R., & Aarvak, T. 2014. Kunnskapsstatus

og trusselfaktorer for snøugle *Bubo scandiacus* i Norge - NINA Rapport 727. 69 s.

Lind, H. & Hägerroth, J. E. 2015. Club300:s fjälluggleprojekt: Över 65 häckande par i Norden. *Roadrunner* 3-2015: 29-36.

Potapov, E. & Sale, R. 2012. *The Snowy Owl*. T & AD Poyser. London. 304 s.

Solheim, R. 2004. 30 år uten snøugle. *Vår Fuglefauna* 27: 102-108.

Tyrén, H. 2015. Fjällugglesommaren 2015 – ett rekordår som kom av sig? *Fåglar i Norrbotten* 34: 81-83.

Øien, I.J., Jacobsen, K.-O., Aarvak, T., Solheim, R. & Kleven, O. 2016 a. Snøuglas økologi og forekomst i Norge i 2015. *NOF-Rapport* 4-2016. 30 s.

Øien, I.J., Jacobsen, K.-O., Aarvak, T., Solheim, R. 2016 b. Nok en god hekkeseong for snøugle i 2015. *Vår Fuglefauna* 39: 32-34.

Voksen snøuglehann på fjellet i Finnmark i mai 2010. Foto: Ken Gøran Uglebakken.